

Vahşetin Fotoğrafları ve Suriye'deki İnsanlık Trajedisini Uluslararası Hukuk Zeminine Çekmek

BERDAL ARAL

- Suriye'de ortaya çıkan işkence fotoğrafları Baas rejiminin uluslararası bir savaş suçları mahkemesinde yargılanması için gerekli delili teşkil eder mi?
- Suriye'de insanlığa karşı işlenen suçlar karşısında uluslararası hukuktan neler beklenmelidir?
- İşkence fotoğrafları Cenevre II Konferansı'nı etkiler mi?

Tüm dünya birkaç gün önce Suriyeli bir adli tıp fotoğrafçısı tarafından ülke dışına çıkarılmış olan, içinde işkence ile öldürülmüş 11 bin Suriyelinin 55 bin kare fotoğrafının yer aldığı bir belgeden haberdar oldu.¹ Suriye'den gelen tüyler ürpertici bu fotoğraf kareleri, bu ülkeyi onlarca yıldır demir yumrukla yöneten Baas yönetimine ilişkin gerçekleri, uzun süredir 'üç maymunlar'ı oynayan uluslararası toplumun önüne sermiş oldu. Bu görüntüler, Suriye'nin bir 'ölüm mangası' tarafından yönetildiğini de ortaya koyuyordu. Böylece Esed rejiminin hem Suriye'yi yönetme liyakatinden mahrum olduğu, hem de ne ahlaken ne de meşruiyet açısından halkı temsil konumunda olamayacağı bir kez daha ortaya çıktı.

SURİYE GERÇEKLERİ

Bu fotoğrafların öncelikle bir delil değeri olduğunu belirtmek gerekir. Başka bir deyişle, üzerinde tahrifat yapılmadığı kesinleşen bu görüntüler, Suriye'de insanlık ve savaş suçu işlemiş olan Suriye Baas rejiminin uluslararası bir savaş suçları mahkemesinde yargılanması için gerekli delili teşkil etmektedir. Bu nedenle öncelikle fotoğrafların delil değerine odaklanmak daha makul bir tutum olabilir.

1. "Suriye'de Savaş Suçu Belgeleri," AA, 20 Ocak 2014.

İkinci olarak, bu fotoğraflar, Suriye'deki Baas rejiminin ölümcül işkenceyi bir metot olarak muhaliflerine karşı sıklıkla kullandığını göstermektedir. Gözaltındayken kimi zaman elektrik verilerek, kimi zaman aç bırakılarak, kimi zaman da boğularak öldürülen muhaliflerin, cesetlerinin fotoğraflanması ve bunların bedenlerine hangi güvenlik birimlerince öldürüldüklerini gösteren numaraların verilmesi; ayrıca bunun rutin bir işlem olması, bütün gerçeği gözler önüne sermektedir. Suriye'deki insanlık suçları, devlet içindeki emir-komuta zinciri içinde icra edilmiş, sistemli ve kurumsallaşmış bir politikanın tezahürü olarak işlenmiştir. Bu sebeple Devlet Başkanı Beşşar Esed'den başlayarak, sistematik işkenceyi ve devlet eliyle gerçekleştirilen cinayetleri bir 'devlet politikası' olarak formüle eden, bu politikanın fiilen uygulanmasına imkân sağlayan bürokratik kararları alan, bu işkence ve cinayetleri hayata geçiren bütün yetkililer bu insanlık ve savaş suçuna ortaklıktır.

Üçüncü olarak, fotoğraflar, Suriye rejiminin barbarlıkları ile muhalif silahlı güçlerin kimi zaman hasımlarına yönelik sergiledikleri vahşeti ahlaken eşitleme gayreti göstermek suretiyle gizliden gizliye Esed rejimini destekleyen, Türkiye'de de mebzul miktarda bulunan çevrelerin de, deyim yerindeyse, 'nefesini tüketmiştir'. Sömürge karşıtı silahlı direniş hareketlerin-

BERDAL ARAL

Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde, yüksek lisansını University of Kent'te uluslararası hukuk alanında ve doktora-sını da aynı alanda University of Glasgow'da tamamlamıştır. *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı ve Üçüncü Sınıf İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar* kitaplarının yazarı olan Prof. Dr. Berdal Aral, halen Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görev yapmaktadır.

den zorba rejimlere karşı hak ve özgürlük mücadelesi veren silahlı muhalif kalkışmalara dek, hemen her özgürlük mücadelesi taraftarları kimi zaman hasımlarına karşı zorbaca ya da keyfi davranışta bulunmuşlardır. Lakin bu durum bu mücadelelerin tarih ve insanlık önündeki 'haklılığını' ortadan kaldırmamıştır.

Bir devlet, aslında 'devlet' olması itibarıyla, kendi halkının can ve mal güvenliği sağlamakla yükümlüdür; bunun için gerekli kurumsal mekanizmalar devlet bünyesinde mevcuttur. Devletin, bireylerin insan haklarını ihlal eden davranışları önleme ve cezalandırma gücüne ve donanımına sahip olmasına karşılık, Suriye'de olduğu üzere, birbirinden kopuk bir zeminde Baas rejimine karşı savaşan muhalif silahlı grupların kendi içlerindeki insan hakları ihlalcilerini denetim altına alması son derece zordur. Suriye'den gelen bu korkunç görüntüler, iktidar ile muhalefeti Suriye iç savaşı bağlamında ahlaken eşitleyen yaklaşımları ve tezleri zayıflatacaktır.

Dördüncü olarak, fotoğraflar, Suriye'de uluslararası toplum açısından kritik eşiğin geçildiğini göstermektedir. 11 bin insanın gözetiminde işkence edilerek devlet eliyle öldürülmesi, Suriye'deki vahşetin boyutlarını ortaya koymuştur. Unutulmamalıdır ki bu resimler, Suriye'de adli tıp fotoğrafçısı olarak görev yapmış bir memurun çektiği resimlerdir. Muhtemelen Suriye'de başka görevlilerin çektiği on binlerce başka resim de vardır ki bu durum Suriye'deki katliamlar silsilesinin insanlık suçları liginde bile 'olağandışı' bir örneğe dönüştüğünü ve Suriye'nin, 2011-2014 arasında, tüm muhaliflerine savaş ilan eden Pol Pot rejiminin 1975-1979 yılları arasında 'ölüm tarlalarına' çevirdiği Kamboçya'ya benzediğini göstermektedir. Nitekim bazı Suriyeli muhalif çevrelere göre, Suriye'de akıbeti bilinmeyen yarım milyona yakın insan vardır. Suriye güvenlik güçlerinin mahallelere girip muhalif olduğundan şüphelendikleri birçok insanı rutin olarak tutukladıkları hemen herkesin malumudur. Bunların nereye götürüldüklerini ise kimse bilmemektedir.

Son olarak, Müslüman Boşnakları hedef alan Srebrenitza soykırımı (1995), nasıl ki Bosna savaşı süresince (1992-95) Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyince alınmış olan kararlara yaslanılarak,² NATO eliyle bir uluslararası silahlı müdahalenin yolunu açmışsa, bu fotoğrafların da böyle bir kritik eşiği işaret ettiğini

belirtmek gerekir. Artık geri dönülmesi mümkün olmayan bir noktaya gelinmiştir: Suriye'de mutlaka 'bir şeyler yapılması' gerekmektedir.

FOTOĞRAFLAR VE ULUSLARARASI HUKUK

Bu fotoğraflar Suriye'deki demokratik kalkışmanın 2011'de başlamasından bu yana Baas rejimince sistematik ve çok kapsamlı düzeyde insanlık ve savaş suçları işlendiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Esed rejimi yalnızca bir 'tek parti diktatörlüğü' değil, aynı zamanda sivil yerleşimleri bombalamayı rutinleştirmiş; sistematik katliam, işkence, aç bırakarak ölüme terk etme stratejilerini bir 'yöntem' olarak benimsemiş bir rejimdir. Suriye'de 'insanlığa aykırı suçlar'ın ve 'savaş suçları'nın rejim tarafından işlendiğini gösteren bu fotoğraflar, böylece suçun tüm hukuki unsurlarının oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Baas rejiminin Suriye'de işlediği cürümleri 'insanlığa aykırı suçlar' ve 'savaş suçları' olarak tasnif etmemize imkân sağlayacak en önemli uluslararası hukuk metinlerinden birisi, 1998'de imzalanarak 2002'de yürürlüğe giren Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'dür. Bu andlaşmanın 7. maddesi, 'insanlığa aykırı suçlar'ı tanımlamaktadır.³ Bu maddenin 1. fıkrasında insanlığa aykırı suçların en belirgin vasfına vurgu yapılmaktadır: "Bu Statünün amaçları bakımından 'insanlığa karşı suçlar', herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki fiilleri kapsamaktadır." Suriye'deki insanlık trajedisi ile ilişkilendirilebilecek 7. madde kapsamında düzenlenmiş olan başlıca fiiller şunlardır: "(a) Öldürme; (b) Toplu yok etme (Bu terim ilerleyen paragraflarda şöyle tanımlanıyor: "Toplu yok etme", nüfusun bir bölümünü yok etmek amacıyla, yiyecek ve ilaca erişimden mahrum bırakmanın yanı sıra yaşam koşullarını kasten kötüleştirmeyi de içerir.");...Uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme; (f) İşkence; ... (k) Kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler."

Suriye'deki 'demokratik kalkışma'nın Baas rejiminin muhalefeti silah zoruyla sindirme politikası nedeniyle bir 'silahlı kalkışma'ya dönüşerek bu ülkede bir

2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 31 Mart 1993 tarihli ve 816 No'lu kararı.

3. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 2.Bölüm: Yargı Yetkisi, Kabul Edilebilirlik ve Uygulanacak Hukuk –Madde 7: İnsanlığa Karşı Suçlar

‘iç savaşa’ yol açması, meseleye bir de savaş hukuku açısından bakmayı zorunlu kılmaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün 8. maddesi bağlamında,⁴ Suriye’deki rejimin son üç yılda işlediği savaş suçları şu fiilleri kapsamaktadır: “Kasten öldürme; ii) Biyolojik deneyler dahil işkence veya insanlık dışı muamele; iii) Vücuda veya sağlığına kasten büyük ıstırap verme veya ciddi yaralamaya sebep olma;...Bir savaş esirinin veya koruma altındaki bir diğer şahsın, kasti olarak adil ve olağan yargılanma hakkından yoksun bırakılması;... Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivil bireylere ya da sivil nüfusa karşı kasten saldırı yöneltilmesi; iv) Askeri olmayan, yani askeri maksatlı olmayan sivil hedeflere karşı kasten saldırı düzenlenmesi.”

Suriye’de kalkışmanın başladığı 2011’den bugüne dek en az 150 bin⁵ insanın ölümüne yol açan bir iç savaşa sebebiyet veren, varil bombalarıyla sivil yerleşimleri rutin olarak bombalayan, ülkeyi harabeye çeviren, birçok yerleşim yerini aylardır kuşatma altında tutarak burada yaşayan ahaliyi gıda ve ilaç gibi en temel ihtiyaç maddelerinden mahrum bırakan, muhalif olduğundan şüphelendiklerini keyfi olarak tutuklayan, gözaltına aldıklarını rutin olarak işkenceden geçiren, işkence ettiklerinin önemli bir kısmını katleden Suriye’deki Baas rejiminin, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün tanımladığı biçimiyle insanlık ve savaş suçları işlediği hususunda hiçbir kuşkuyla yer yoktur.

Bundan sonra yapılması gereken, Beşşar Esed dâhil olmak üzere, Suriye rejiminin önde gelen yöneticilerinin veya karar vericilerinin ve üst düzey bürokratların Lahay’daki Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde yargılanmasını sağlamaktır. Bunun için BM Güvenlik Konseyi’nin Suriye’de yaşanmakta olan insanlık trajedisinin ‘uluslararası barış ve güvenliğe zarar verdiğini’ saptaması gerekir. Peki, Suriye’deki insani felaketin bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliğe zarar verdiğine ilişkin elimizde herhangi bir karine var mıdır? Bu hususta elimizdeki en önemli delil, Suriye’yi son üç yılda terk etmek zorunda kalan mültecilerdir. Bunların büyük çoğunluğu komşu ülkelere sığınmışlardır: Türkiye: 577 bin; Lübnan: 884 bin; Ürdün: 590 bin; Mısır: 132 bin; Irak: 212 bin.⁶

Kuzey Irak (1991) ve Haiti (1994) örneklerinde olduğu üzere, BM Güvenlik Konseyi’nin ‘müdahil’ olduğu ‘ülke içi çatışmalar’dan kaynaklanan insan hakları ihalleri söz konusu olduğunda, bu organın yaslandığı gerekçelerden birisi, bu ülkelerde zuhur eden insani krizin yol açtığı mülteci akımının bölgesel barış ve güvenliğe zarar vermesidir. Suriye krizinin bölgesel ya da uluslararası barış ve güvenliğe verdiği bir başka zarar, (İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Katar gibi) bölge ülkelerinin de Suriye’deki krize doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olması ya da Lübnan örneğinde olduğu üzere, bazı komşu ülkelerde Suriye’deki taraflarla kendilerini özdeşleştiren farklı toplumsal gruplar arasında silahlı çatışmaları körüklemesidir. Bu iki gerekçe bile, Suriye krizinin ‘ulusal’ ölçekli bir çatışma olmanın ötesinde ‘uluslararası bir kriz alanı’ haline geldiğini göstermeye yetecektir.

CENEVRE II VE FOTOĞRAFLAR

Bu dehşet verici fotoğraflar, hiç kuşkusuz Esed rejiminin Suriye’nin siyasi geleceğine ilişkin Cenevre müzakerelerinde elini zayıflattı. Baas rejiminin önde gelen isimlerinin uluslararası bir savaş suçları mahkemesinde yargılanabileceği ihtimali, bundan böyle Suriyeli yetkililerin tepesinde Demokles’in kılıcı gibi sallanacaktır. Bu durum Suriye rejimini arkalayan Rusya ve İran gibi devletler için de büyük ciddiyet arz etmektedir.

Bugün Esed’in önündeki en makul seçenek, görevini bırakarak Suriye’de bir geçiş hükümetinin kurulmasını desteklemektir. Geçiş hükümeti üzerinde uzlaşma sağlanması halinde, Esed rejimi, bu sürecin Baas rejimince fiilen işlevsiz hale getirilmesini önlemek, rejim ile muhalifler arasındaki ateşkesi gözlemek ve ileride yapılacak olan seçimlerin serbest ve adil olmasını güvence altına almak üzere, BM Barış Gücü askerlerinin Suriye’de konuşlanmasına izin vermek zorunda kalacaktır. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında gündeme gelen ‘İkinci Kuşak Barış Gücü Operasyonları’ çerçevesinde, Angola (1992), Kamboçya (1993), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (2006) ve Doğu Timor (2001) gibi ülkelerde, BM’ye bağlı askerler bu türden bir görev (de) ifa etmişlerdir.

Şayet Esed rejimi 2. Cenevre Konferansında Suriye’de bir geçiş hükümeti kurulmasına karşı çıkarsa, bu durumda Suriye krizi yeniden BM Güvenlik Konseyi’ne getirilebilir. Böyle bir durumda Konsey’in önünde iki seçenek olacaktır: birincisi, Suriye’de vahim düzeyde insanlık suçları işlendiği ve buradaki insani

4. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 2.Bölüm: Yargı Yetkisi, Kabul Edilebilirlik ve Uygulanacak Hukuk –Madde 8: Savaş Suçları

5. “UN, humanitarian community urge protection, access to aid for Syrian children,” *United Nations*, 22 Ocak 2014.

6. 20 Ocak 2014 itibarıyla Birleşmiş Milletler İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün verdiği sayılar: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

krizin mülteci akını ve bölgesel gerginliklere yol açtığı gerekçesiyle, 'insani müdahale hakkı' kapsamında Konsey, Suriye'ye yönelik kapsamlı bir askeri müdahale yetkisi verebilir. Rusya ve Çin'in birinci seçeneğe karşı çıkması halinde, gündeme gelebilecek ikinci seçenek, 'kısmi' askeri müdahaledir. Burada temel amaç, Suriye'deki insani facianın 'hafifletilmesi' olacaktır. Böyle bir karar çerçevesinde, kısmi bir uluslararası askeri varlıkla desteklenecek şu seçenekler gündeme gelebilir: Suriye topraklarında bir insani yardım koridorunun açılması ve/ya Suriye'de Libya örneğinde olduğu üzere (2011) uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve/ya (Bosna savaşı sırasında olduğu gibi) Suriye topraklarında bazı yerleşim birimlerinin 'güvenli bölge' ilan edilmesi. Bu ikinci seçenek, Suriye'ye yönelik bütüncül bir askeri müdahaleye yol açmayacağından, Rusya ve Çin gibi ülkeler açısından ehven-i şer olarak kabul edilebilir.

SURİYE KRİZİNE İLİŞKİN BAZI ÖNERİLER

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Suriye'de iktidar ile muhalefeti, her iki tarafın da insan hakları ihlalleri işlediği gerekçesiyle 'ahlaken eşit' konumda gören ve bu bahaneyle uluslararası toplumun bu insanlık trajedisine sessiz kalmasını salık veren tutuma artık bir son vermek gerekmektedir.

İkincisi, Suriye'ye yönelik olarak hem (BM'nin vereceği yetkiye dayanarak) uluslararası askeri müdahale seçeneği, hem de Baas rejiminin ileri gelenlerini, sözgeli, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne ya da (yine Güvenlik Konseyince) ihdas edilecek olan ayrı bir Suriye Savaş Suçları Mahkemesi'ne sevk seçeneği her daim masada tutulmalıdır. Şayet Cenevre Konferansı'nda bu iki seçenek bir kenara konur, Suriye'deki Baas rejimine ve onun silahlı güçlerine dokunulmaksızın, kâğıt üzerinde bir geçiş hükümeti seçeneği üzerinde uzlaşma sağlanırsa, bunun kalıcı bir çözüm getirmeyeceği aşikârdır. Suriye Baas rejiminin kilit kadrolarını ve ana çatısını aynen koruyarak girişilecek bir demokratik reform süreci, Suriye'ye 'hakiki' manada bir değişim getiremez. Bu hususun İkinci Cenevre Konferansı kararlarına mutlaka yansımaları gerekir.

Üçüncüsü, uluslararası askeri müdahale seçeneği BM çerçevesinde hayata geçirilmelidir. Müdahalenin uluslararası hukukun 'sınırları' içinde hayata geçirilmesi için bu koşul elzemdir. Hem Suriye'de ilan edilecek bir ateşkesin gözlenmesi, hem de geçiş hükümetinin kurulmasından sonraki aşamada düzenlenecek olan genel seçimlerin uluslararası standartlara uygun olması için BM Barış Gücü askerlerinin Suriye'de konuşlanması büyük önem taşımaktadır.

Dördüncüsü, Baas rejiminin ve onu destekleyen bazı ülkelerin ikna edilmesi açısından, BM Barış Gücü askerleri içinde, Suriye'deki rejimin kendisine yakın gördüğü ülkelerin askerlerinin de bulunması, herhalde isabetli olacaktır.

Beşincisi, önde gelen Batılı devletler, Suriye krizini dindirmeye yönelik (BM destekli) uluslararası müdahale sürecinde, Suriye'deki dengeleri Batı-yanlısı siyasi güç ve hareketler lehine etkilemek için iç politikaya 'müdahale etmekten' uzak durmalıdırlar. Daha da ötesi, başta ABD olmak üzere, bu aktörler bu geçiş süreci sonunda yapılacak serbest seçimlerin sonuçlarını kabule hazır olduklarını daha baştan taahhüt etmelidirler.

Altıncısı, Uluslararası Ceza Mahkemesine taraf olmadığından, Türkiye'nin Suriye'deki yöneticilerin insanlık suçu işlediği gerekçesiyle bu mahkemeye gitmesi isabetli olmaz. Bunun yerine Türkiye'deki herhangi bir insan hakları örgütü suç delillerini (işkence edilmiş ve sonra öldürülmüş binlerce insanın fotoğrafı ve ayrıca Türkiye'deki mültecilerin tanıklıkları ve varsa sundukları belgeleri) Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısına ileterek, suç duyurusunda bulunmalıdır. Türk Ceza Kanununda düzenlenen insanlığa aykırı suçlar (77. madde) kapsamında 'evrensel yargı yetkisi' ilkesi çerçevesinde Suriyeli yetkililer hakkında soruşturma açılmalı, ve akabinde yargılama yapılmalıdır. Türkiye, üyesi olduğu Avrupa Konseyi ve İslam İşbirliği Örgütü gibi uluslararası kurumlar da Suriye'ye yönelik bir kınama kararı çıkarılmasına ve bu örgütlerin Suriye'deki Baas rejiminin 'eli kanlı bir cürüm çetesi' olduğu gerekçesiyle, bundan böyle Suriye halkının meşru temsilcisi olamayacağını ilan etmesine çalışmalıdır.



SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara
Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul
Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire
21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985